

Стършелите пред паметника на „Попивко Папкин“, февруари 1948 г. Долу първата редица от ляво на дясно: Алеко Големанов, Петър Незнакомов и Васил Цонев; Средната редица: Тодор Данаилов, Николай Широков - Тарас, Челкаш, Павел Вежинов, Марко Бехар и Борис Априлов - Ахасфер. На последната редица: Никола Мирчев, Пламен Цонев, Николай Цонев, Емил Робов, Димитър Светлин и Захари Петров – Харкин.

И СТЪРШЕЛИТЕ ГИ ЖИЛЕХА

Петър Незнакомов

В началото на 1956 година редакцията на „Стършел“ реши да отпразнува с подобаващо тържество 10-годишнината от създаването на вестника. Беше решено също да се възстанови тъй нареченият „Стършелов театър“ (разтурен през март 1953 година по един безпрецедентен и безпardonен начин) и да се изнесе отново сатиричен спектакъл, специално подготвен за случая.

С написването на сценария се зае колектив от 4-ма души – Валери Петров, тогавашен зам. главен редактор, моя милост, тогавашен завеждащ културния отдел на вестника, и редакционните щатни работници Борис Априлов – Ахасфер и Васил Цонев – Дон Базилио. Докладът за вестника, с който щеше да се открие тържеството, бе възложен на поета Ангел Тодоров, стар приятел и сътрудник на редакцията, а с организационната работа се заеха самият главен редактор Челкаш, вторият зам. главен редактор карикатуристът Никола Мирчев и, разбира се, Николай Тодоров-Вородот, най-оправният и делови човек в целия редакционен колектив, за когото по онова време нямаше нищо невъзможно.

Спектакълът се наричаше „Фантастична разходка“, музиката по текстове на Валери Петров бе написана от Петър Ступел, режисьор беше Гриша Островски, а в него участваха артистите, все млади хора тогава: Георги Раданов, Георги Попов, Георги Калоянчев, Нейчо Попов, Мария Кирова и актьорите любители от Сатиричния естраден колектив към Трудовите войски, ръководен от режисьора Стефан Сърчаджиев: Енчо Багаров, Георги Парцалев, Саркис Мухибян и др.

Сюжетът на спектакъла мюзикъл беше простичък: двама млади влюбени (Георги Раданов и Мария Кирова) имат среща в парка, но поради дъждовното време няма къде да се приютят и решават да посетят близкия Музей на миналото. Там ги посреща старикът управител на музея (Лео Конфорти) и ги развежда из различните зали, където са възстановени в сценки с оживяващи експонати всички слабости и пороци на „миналото“, а всъщност на отрязъка 1949-1956 година, известен по-късно като периода на култа към личността на Вълко Червенков.

На тържеството бяха поканени и гости от чужбина, между които най-видните бяха бележитият френски карикатурист от „Юманите“ Жан Ефел и карикатуристът от „Крокодил“ (Москва) Виталий Горяев, а тържеството бе организирано в салона на Театъра на младежта.

Точно в седем часа вечерта в театъра пристигна тогавашният „вожд на българския народ“ другарят Вълко Червенков. Беше съпроводен от всички мерки за сигурност, по онова време врагът с партиен билет и без такъв дебнеше от всеки ъгъл. „Вождът“ бе настанен в официалната ложа, която в този театър е на балкона, точно зад гърба на публиката, и това много затрудни присъстващите театрални и литературни критици, те трябваше непрекъснато да въртят шии назад, за да следят с какво изражение той ще гледа и слуша. От това зависеше какъв ще бъде утрешният отзвук в пресата – положителен или отрицателен.

„Вождът“ изслуша с каменно лице доклада за състоянието на вестника. А и нямаше как да се засмее, бай Ангел Тодоров се беше погрижил в него да няма и капчица хумор, сякаш се отнасяше не за хумористичен вестник, а за партийния официоз. Веднага след това започна спектакълът. Отначало артистите бяха доста смутени, бяха съвсем млади хора, за пръв път ги гледаше началство от такъв висок ранг. Публиката също още не можеше да се съвземе от доклада. Но от сценка на сценка нервите започнаха да се отпускат, смехът се чу, а след това се отприщи съвсем, аплодисментите, все по-бурни, започнаха да следват всяка по-сполучлива шега, а те, шегите, бяха доста соленички за онова, общо взето, фронтово време, в което непрекъснато се воюваше против нещо, онаследено от проклетото буржоазно минало. Повечето от шегите тук обаче засягаха и съвсем близкото минало.

Да, публиката се смееше все по-оглушително и това радваше сърцата и на актьорите, и на авторите на спектакъла, но не съвсем. Защото доколкото се осведомявахме с крайчеца на очите си, изражението на „вожда“ ни за момент не се измени, то си остана каменно от началото до края.

С падането на завесата, посрещнато с бурни ръкопляскания и викове „бис“, „вождът“ стана и без дори да махне с ръка към кланящите се актьори, напусна ложата и салона, следван от голямата си свита отговорни люде и охрана. Така и не разбрахме тогава каква ще бъде по-нататъшната съдба на спектакъла, а и на вестника, който го беше организирал. Но успехът сред публиката беше огромен, смехът беше спонтанен и искрен, като че ли нещо дълго задържано, се бе отприщило в салона. Всичко това не ни позволяваше да мислим за лоши последствия. „Вождът“ не почете със своето присъствие и банкета, който последва. И може би затова там се развихри нечувано и невиджано за онова време веселие, подклаждано от нови изяви и на актьорите, и на самите „стършели“, които се надпреварваха да разказват спомени от битието на редакцията, а също така и вицове и анекдоти, някои от които с оценка между 6 месеца условно и пет години строг тъмничен.

В следващите дни изпратихме гостите, останали много доволни от приема и от видяното (а то съвпаднаше и с хода на Двадесетия конгрес на КПСС в Москва) и все очаквахме някакви отзиви в пресата. Такива нямаше, имаше само няколко съвсем кратки съобщения в хрониката – отбелязана е такава и такава годишнина, присъствал е и другарят Червенков. И толкоз. След това настъпи загадъчно и доста неловко мълчание. А представленията на спектакъла продължаваха – всеки понеделник, когато другите театри имат почивен ден и има празна зала. Успехът беше поразителен, хората просто се биеха за билети. А и вестите от Москва бяха все по-окуражаващи.

Настъпи месец март 1956 година. Двадесетият конгрес завърши със закрито заседание, на което Никита Сергеевич изнесе някакъв тайнствен доклад, който не бе публикуван в „Правда“. В нашия „Стършел“ пък се появи съобщение реклама за следващото, пето поред, представление на „фантастична разходка“. И тогава изведнъж Челкаш получи по телефона заповед – членовете на редколегията на вестника да се явят на улица „Московска“ в зданието, където по онова-време се помещаваше идеологическият отдел на ЦК на БКП. Защо и за какво – ни дума. Но ние в редколегията вече здраво предчувствахме защо и за какво. Загадъчното мълчание около спектакъла се бе прекратило, настъпваше моментът да дадем отговор на въпроса, който обикновено се задаваше в такива случаи: „Е, другари, хайде да видим сега вие за партията ли сте или против нея?“

В уречения час се явихме на четвъртия или петия етаж на „Московска“ пред определената стая с пропуски в ръце. Бяхме Челкаш, двамата заместник главни редактори Валери Петров и Никола Мирчев и аз – Петър Незнакомов, член на ред-колегията и съавтор на Валери. Другите съавтори не бяха поканени. Точно в 16 часа 00 минути вратата се отвори, излезе възрастна строга секретарка и ни посочи с жест да влезем вътре. Влязохме. Веднага върху нас се втурнаха двама едри мъже и ни претърсиха отгоре додолу. И друг път бяхме влизали тук, в този отдел, но това ни се случваше за първи път. Работата започваше да мирише на лошо. Струпахме се мълчаливо в ъгъла на стаята, наблюдавани строго от двамата мъже. След пет минути влезе другарят Рубен Аврамов, тогавашният председател на КНИК, който беше наследил този пост от самия Вълко Червенков, когато той през 1950 година стана „вожд на народа“.

– Ха! – каза той с крива, уж любезна усмивчица (вероятно така се е усмихвал в далечните предренсансови години зловещият Николо Макиавели) – „Стършелите“ били точни!

След това заедно със секретарката влезе във вътрешния кабинет. След още пет минути тя излезе и с жест посочи, че идва и нашия ред. Не обелваше и дума, като че ли бяхме чума̀ви. Влязохме, с нас влезе и единият от мъжете. Широк кабинет с масивно писалище в дъното. Пред него дълга маса с по шест стола от двете страни. На първите три стола вече седяха Рубен Аврамов, членът на Политбюро на ЦК на БКП Енчо Стайков и някакъв чиновник от отдела. Отреща зад бюрото седеше, намръщен до немайкъде, членът на Политбюро и заместник министър-председател по онова време Георги Чанков, той, изглежда, щеше да проведе наказателната акция.

И така излезе. Провеждаше я по поръчение на самия „народен вожд“ Вълко Червенков. Започна направо, като подчертаваше всяка своя дума с тежък удар с юмрук по бюрото. Стилът на Червенков за диалог бързо се бе усвоил и от приближените му.

– Абе на вас, синове майчини (той каза „другари“, но с такъв тон, с какъвто се произнася тъкмо „синове майчини“), кой ви разреши да правите театър, бе? Питайте ли някой? На вас ви е наредено да правите вестник. Вие и него не правите както се следва, непрекъснато получаваме сигнали тука. Така ли е, другарю Аврамов? (– Така е, другарю Чанков – потвърждава с видимо задоволство Рубен Аврамов). Ето, виждате ли? Абе вие с партията ли сте или против нея? Отговорете де! Мълчите. Е, добре, аз ще отговоря. Вие с цялата си дейност напоследък сте против партията, независимо дали го съзнавате или не. А може би го съзнавате, а?

И четиримата обвиняеми мълчахме като треснати от гръм. Всичко бяхме очаквали, но това да бъдем претърсвани за оръжие и да сме съзнавали, че сме против партията, надминаваше и най-лошите ни предчувствия.

– Такааа!... – продължи Чанков и отново стовари юмрук върху бюрото. – От утре нататък никакъв театър! Театърът се разпуска. По-нататък ще помислим и за вестника ви. Нямаме още решение, но и там ще ви поразмърдаме. На котило сте се превърнали. Свободни сте!

Мълчание. Не знаем как да реагираме на всичко това, уничително ни е до немайкъде. Най-после мълчанието нарушава Валери:

– Другарю Чанков, може ли да ни дадете и на нас думата. Може ли да ви обясним все пак...

– Никаква дума... никаква дума... – кресва Чанков. – Ние сме ви викнали тук да ви съдим, а не да ни давате обяснения...

– Ама, другарю Чанков...

Чанков изведнъж като че ли побесня. Той се изправи и закрещя:

– Никакво ама... никакво ама... Вън! Вън оттука! Всички вън!

Станахме и излязохме мълчаливо. „Молчать и не разсуждать!“ Облякохме си балтоните и се измъкнахме един по един и от стаята на секретарката, изпратени от суровия ѝ поглед, без никакво довиждане. След нас тръгнаха и двамата едри мъже, придружиха ни до изхода на „Московска“ и затвориха тежката врата зад нас.

Запътихме се като попарени към зданието на Съюза на художниците, което се намираще на стотина метра по-надолу по „Московска“. Никола Мирчев беше станал по това време председател на този съюз. Беше се вече стъмнило. Стигнахме до входа на съюза. Тук се спряхме, за да решим какво ще правим

нататък. Някой предложи тази вечер да не спим по домовете си, а да отидем в ателието на Кольо и там да дочакаме утрото. Това не се възприе. Ако ще става нещо по-страшно от това, което ни се случи горе, нека да бъдем сред семействата си. Всеки се запъти към дома си с доста нерадостни мисли в главата.

На другия ден се срещнахме в редакцията. Дочакахме Челкаш, който дойде видимо в по-добро настроение. Още рано сутринта му се обади Енчо Стайков, с когото били другарували преди 9 септември, и го успокоил. За театъра, разбира се, всичко било решено окончателно от най-високо място – пето представление няма да има, артистите се разпускат. Но хората във вестника да не се разстройват – грешки в списването, разбира се, имало, но засега той ще продължава да излиза, по-нататък ще се направи задълбочен разбор и ще се отстранят недостатъците. Хората да си гледат работата, снощи другарят Чанков се бил разгорещил малко повечко и бил превил пръчката, но и ние трябвало да си опичаеме занаят акъла и да не вършим глупости на своя глава. Има си ред в отношенията с ЦК и той не бива да се нарушава... А за какво толкова сме ядосали върховното началство, другарят Стайков не обелил и дума. Това и до днес е тайна за нас, останалите живи от редколегията на „Стършел“, а това сме само ние двамата с Валери Петров.

Впрочем Валери единствен се бе осмелил да прекъсне Чанков и да направи опит да разбере с какво точно от нашия сценарий и спектакъл сме разгневили „вожда“. Или може би с това, че сме проявили дързост да се отнесем критично към периода, в който той бе вся и всичко в България?

Може би някой ще ме попита защо разказвам всичко това.

Ще отговоря веднага. Защото то трябва да се знае. Макар че българинът е доказал нееднократно, че няма навик да взема някаква поука от историята.